

נגישות להכשרה מקצועית

ד"ר גבריאלה עילם

אנשים עם מוגבלות בחברה

למעשה בהרחבת התפיסה של מה שנחשב עד כה כנורמטיבי בקיום האנושי, בחיים האנושיים, בחברה בכללותה. מהפכה זו, המתרחשת מזה כעשרים שנה במדינות המפותחות בעולם ולאחרונה גם בישראל, מתבטאת בראש ובראשונה בהכרה בזכות הבסיסית והעמוקה של אנשים עם מוגבלות לחיות חיים מלאים ויצרניים של הגשמה עצמית כחלק אינטגרלי מהחברה, בזכותם לשילוב שוויוני מכובד ועצמאי בכל תחומי החיים, ובתפקיד החברה ליצירת התנאים שיאפשרו שילוב זה.

חקיקה

חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות שהתקבל ב־1998 מהווה שלב מהותי בתהליך השינוי המהפכני הזה בישראל. המטרה המוצהרת של חוק השוויון הינה "להגן על כבודו וחירותו של אדם

כמו במרבית המדינות ברחבי העולם, גם בישראל חיים מאות אלפי אנשים עם מוגבלויות פיזיות, חושיות, שכליות, נפשיות, קוגניטיביות ואחרות, וביניהם ילדים, ילדות, גברים ונשים בני כל הגילים, כל הדתות, כל הקבוצות האתניות ומכל שכבות האוכלוסייה. רק כ־2% נולדים עם מוגבלות. רוב המוגבלויות מתרחשות במהלך החיים כתוצאה ממחלה, תאונה, פיגוע או במהלך השירות הצבאי. מוגבלות קבועה או זמנית יכולה לקרות לכל אדם. עד לשנים האחרונות, הציבור הגדול הזה, המהווה כ־24% מהאוכלוסייה,¹ לא זכה לשוויון ולהתחשבות בתכנון ובבניית הסביבה הפיזית, השירות והביצוע של פעילויות בלימודים, בתעסוקה ובפנאי.

ההכרה בשוויון הזכויות של אנשים עם מוגבלות מהווה מהפכה חברתית-תרבותית. מדובר

¹ ד"ר גבריאלה עילם מורשה לנגישות השירות, משלבת מחקר, פיתוח, ייעוץ ויישום בפועל של הנגישות לאנשים עם מוגבלות. עד לא מכבר חוקרת האסכולה החברתית-תרבותית בניורופסיכולוגיה, פסיכולוגיה וחינוך. המחברת מודה לצוות המוביל בתחום פדגוגיה של האגף הבכיר להכשרה ולפיתוח כוח־אדם במשרד התמ"ת, על פעילותם בתכנון וקידום הנגישות בהכשרה המקצועית ועל ההתייחסות העניינית והמעשית לכל ההמלצות, קלות כחמורות. תודות לד"ר אבי רמות, עמותת שק"ל, על עבודתנו המשותפת.

1. לפי: ד. פלדמן, א. בן־משה, אנשים עם מוגבלות בישראל 2006, נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים, מדינת ישראל.

עם מוגבלות ולעגן את זכותו להשתתפות שוויונית ופעילה בחברה בכל תחומי החיים וכן לתת מענה הולם לצרכיו המיוחדים באופן שיאפשר לו לחיות את חייו בעצמאות מרבית, בפרטיות ובכבוד, תוך מיצוי מלוא יכולתו".²

פרק הנגישות של חוק השוויון שהתקבל ב־2005, מבטא את ההכרה בחשיבות הנגישות בסביבה הפיזית והחברתית כאמצעים המרכזיים להשגת היעדים המוגדרים בחוק השוויון וליצירת הזדמנות שווה להשתלבות מלאה של אנשים עם מוגבלות בכל תחומי החיים.

בפרק הנגישות בחוק מוגדרת הנגישות על כל היבטיה: "האפשרות להגיע, לנוע ולהתמצא במקום, להשתמש ולהינות משירות, לקבל מידע הניתן או המופק במסגרת מקום או שירות או בקשר אליהם, להשתמש במתקנים ולהשתתף בתכניות ובפעילויות המתקיימות בהם, והכל באופן שוויוני, מכובד, עצמאי ובטיחותי".³ יישום הנגישות בפועל מוסדר בחוק ובתקנות הנלוות⁴ על ידי הגדרת המחויבות של גופים המספקים שירות לציבור וביניהם כל הגופים והמשרדים הממשלתיים והרשויות המקומיות וגופים פרטיים, להבטיח נגישות למבנים, לתשתיות, ולסביבה (בקיצור: מתו"ס) חדשים וקיימים המיועדים לשימוש הציבור ונגישות לשירות הניתן לציבור.

נגישות

המשמעות המעשית של יצירת סביבה נגישה היא "תיקון" הסביבה על ידי ביצוע של התאמות בסביבה הפיזית, בפעילויות ובהתנהגויות (גם כאלה שהורגלנו אליהן) כך שיוסרו המכשולים לשילובם השוויוני של אנשים עם מוגבלות.

בישראל של השנים האחרונות ניכרות יותר פתיחות, מודעות ולקייחת אחריות חברתית על ידי חברות, ארגונים, מוסדות ציבור, רשויות. יש התחלות של ייזום וביצוע הנגשה בסביבה ובשירות ובמקביל יותר

מקומות משלבים אנשים עם מוגבלות בתעסוקה. עם זאת, במציאות הקיימת הרבה אנשים עם מוגבלות ניצבים עדיין בפני קשיים רבים החוסמים בפניהם את ההזדמנות לשילוב בחברה ובתרבות. לעתים קרובות הקשיים האלה אינם נובעים ישירות מהלקות או מהמצב הרפואי, אלא מקורם במכשולי נגישות פיזיים וחברתיים הניתנים להסרה ולשינוי. ההשתלבות הנמוכה של אנשים עם מוגבלות בחיים החברתיים מתבטאת בין היתר ברמות השכלה נמוכות מאד, בשיעורי אבטלה גבוהים, במצב כלכלי ותנאי דיור ירודים ובביטחון תעסוקתי

מוגבל ביותר ביחס ליתרת האוכלוסייה.⁵ הכשרה מקצועית נגישה יכולה לקדם את השתלבותם של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה, לשפר את מצבם החברתי-כלכלי ולתרום להשתתפותם השוויונית בכל תחומי החיים.

הכשרה מקצועית

כמו בכל תחומי החיים החברתיים והתרבותיים, גם בהכשרה מקצועית לא התחשבו, עד כה, ביכולות ובצרכים של אנשים עם מוגבלות. ייתכן שברמה המקומית/פרטנית נעשו התאמות לאנשים יחידים, אולם לא היו תורה מחייבת, מדיניות פורמלית או הנחיות ברורות.

תהליך ההנגשה של מסלולים וקורסים להכשרה מקצועית מחייב שינוי בדרכי חשיבה נהוגות ומורגלות ובחינה ביקורתית של המצב הקיים.

המטרות המוגדרות בחוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות מתוות תפיסה חברתית רחבה וכוללת. פתיחות מחשבתית ויצירתיות בהנעת השינוי יכולות ליצור הזדמנות אמיתית לשילוב אנשים עם מוגבלות בהכשרה מקצועית הן מבחינת ההתייחסות הכללית המקובלת להכשרה המקצועית, מטרותיה ואופני הביצוע, והן מבחינת ההתייחסות ליכולות ולפוטנציאל של מועמדים עם או ללא מוגבלות, המבקשים להתקבל ללימודים בתוכניות ההכשרה השונות.

זוהי הזדמנות ליצירת מסגרות לימוד מקצועיות על-תיכוניות שירחיבו את תרומת תחום ההכשרה המקצועית כולו מהבחינה החברתית ויפתחו תחום זה לציבור רחב של אנשים בשלבים שונים ובמצבים שונים של חיהם. יותר אנשים ירכשו ידע מקצועי וישתמשו בידע שרכשו בדרכים מגוונות במסגרות שונות של תעסוקה, לאו דווקא בתחום המקצועי אותו למדו.

2. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, 1998.
3. חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (תיקון מס. 2), 2005.
4. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות: (התאמות הנגישות לשירות), 2008 (טיוטה); תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקומות ציבוריים קיימים), 2007 (טיוטה); תקנות התכנון והבניה (בקשה להיתר תנאיו ואגרות), 2008 (טיוטה) ותקנות נוספות הנמצאות בשלבי הכנה.
5. ד. פלדמן, א. בן-משה, אנשים עם מוגבלות בישראל, 2006, נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים, מדינת ישראל. וכן: ד. פלדמן, א. בן-משה, אנשים עם מוגבלות בישראל, 2007, נציבות שוויון לאנשים עם מוגבלות, משרד המשפטים, מדינת ישראל.

ההמלצות והעקרונות במאמר זה נכתבו במטרה לתרום לפיתוח של בסיס ידע שיקדם את התכנון והביצוע של הכשרה מקצועית נגישה.⁶ חשוב לציין שמדובר בתהליך חדש ומתפתח המחייב בחינת דרכי היישום והשלכותיהן.

הכשרה מקצועית נגישה - עקרונות מנחים

1. **שוויון הזדמנות:** התאמות הנגישות בהכשרה מקצועית נדרשות כדי לאפשר לתלמידים עם מוגבלות הזדמנות שווה ללמוד, להצליח ולהגיע להישגים המשקפים באופן אמיתי את יכולותיהם. ההתאמות אינן מהוות מתן עדיפות לתלמידים עם מוגבלות.

2. **דרישות הקורס:** בביצוע ההתאמות אין צורך לדלל את תכנית הלימודים או להפחית מדרישות הקורס עבור תלמידים עם מוגבלות.

3. **יכולות התלמיד כנקודת המוצא:** חשוב להתמקד בראש ובראשונה ביכולות של התלמיד/ה ובמציאת הדרך היעילה והמתאימה ביותר להסרת מכשולים מיותרים. כך יוכלו גם תלמידים עם מוגבלות, הלומדים לעתים בדרך שונה מהמקובלת בדרך כלל, לבטא את מלוא הפוטנציאל והיכולות שלהם.

4. **נגישות רציפה:** כדי שתהייה לתלמיד עם מוגבלות הזדמנות שווה חייבת להיות נגישות רציפה, כלומר מסלול רציף ללא מכשולים עבור אותו תלמיד/עובד לכל אורך הדרך במהלך הלימודים: מידע נגיש על התוכנית ובמהלכה, מיקום נגיש וכמובן שיטות ואמצעים מותאמים להוראה, למידה וביצוע מטלות ובחינות. מכשול בודד ברציפות המסלול עלול להכריע בין יכולתו או אי יכולתו של תלמיד עם מוגבלות להשתתף ולהצליח בלימודים.

5. **עצמאות:** בסביבה מותאמת ונגישה מהבחינה הפיזית, מבחינת השירות והיחס האנושי ומבחינת אופן הביצוע של הפעילויות השונות, הרבה אנשים עם מוגבלות עצמאיים ואינם זקוקים לעזרה או להתאמות נוספות. הנגשה מראש של קורסים להכשרה מקצועית תאפשר לחלק מהתלמידים עם מוגבלות להשתלב בלימודים ללא צורך בהתאמות מיוחדות נוספות.

6. **הבדלים ביכולות ובצרכים:** יש להתחשב בעובדה שתלמידים עם מוגבלות שונים מאד זה מזה ביכולות ובצרכים וייתכן שיהיה צורך לבצע התאמות אישיות בנוסף להנגשה הכללית. בביצוע ההתאמות יש להתייעץ עם התלמיד/ה, להקשיב ולהיענות ככל האפשר לבקשתו/ה לגבי ההתאמות הנחוצות לו/לה.

7. **תכנון מראש:** תכנון מוקדם להנגשת כל המסלול של קורס להכשרה מקצועית יאפשר התחשבות מרבית ביכולות השונות של התלמידים ללא ויתורים ו"הנחות" שעשויים להשפיע על רמת הלימודים, רמת הידע והמיומנויות הנרכשים במהלך הלימודים ועל היכולת לבצע בעתיד עבודה מקצועית.

8. **ביטוי היכולות:** התפתחויות טכנולוגיות (קיימות ועתידיות), ידע שיקומי וכן ידע וניסיון בהתאמות מכשור ואמצעי עזר לאנשים עם סוגים שונים של מוגבלות ולעתים בהתאמה אישית, יכולים לאפשר להרבה אנשים עם מוגבלות לבטא יכולות וכישורים ולבצע פעילויות, עבודות ומשימות בתחומים רבים הכוללים לימודים

6. בשום מצב הכתוב במאמר זה אינו בא להחליף או לשנות את דרישות החוק, התקנות ו/או התקנים הרלוונטיים.

הקשורים להכשרה המקצועית: מקבלי ההחלטות וההנהלה, צוותי האדמיניסטרציה, עורכי תוכניות הלימודים וסגל ההוראה והבחינות, צוותי ועדות הקבלה, וצוותי התחזוקה והתפעול, כולל האחראים על שירותי עזר להוראה ולמידה (כגון: הציוד, הריהוט והסידור של חדרי הלימוד, הכנת חומרי לימוד בפורמטים שונים, הכנת עזרי הוראה או ציוד לתלמידים ולמורים). בהתאם לצורך יש לבצע שינויים במבנה חלוקת האחריות שהייתה נהוגה בין יחידות שונות הקשורות לביצוע בפועל של קורסי ההכשרה.

ד. מומלץ למנות גוף/יחידה מרכזי שיהיה אחראי וירכז את התכנון, הניהול והפיקוח על ביצוע כל המרכיבים הרלוונטיים ליצירת קורסי ההכשרה נגישים.

2. הסביבה והמקום (או המקומות) בהם מתבצעים הלימודים והבחינות:

לעתים קרובות לא מתייחסים לנגישות המקום בו מתקיימים הלימודים והבחינות כנתונים רלוונטיים למבנה או לדרישות של קורסי ההכשרה מקצועית. ואולם עבור תלמיד עם מוגבלות, האפשרות להשתתף ולהצליח בלימודים מותנית בראש וראשונה בנגישות הסביבה ומקום הלימוד וביניהם:

- תחבורה ציבורית קרובה.
 - חניית נכים (פנויה עבור התלמיד בשעות הנדרשות).
 - נגישות אופקית ואנכית של מעברים ודרכים עד למקום הלימוד.
 - חדרי לימוד נגישים כולל ריהוט מותאם.
 - תאורה.
 - אקוסטיקה.
 - גישה למכשור.
 - כלים ואמצעים המשמשים בעת הלמידה.
 - אמצעי עזר בהתאם לצורך.
- יש להתייחס לנתוני הנגישות בסביבה ובמקום כחלק בלתי נפרד מהמבנה של כל קורס נגיש.

ועבודה. יש להתחשב בשיקולים אלה בעת שילוב של תלמידים עם מוגבלות בהכשרה מקצועית ולהשתחרר מתפיסות מקובלות או מורגלות לגבי היכולת או אי היכולת של אדם זה או אחר להשתלב בלימודים ולהשתמש בעתיד בידע שרכש במסגרות תעסוקה שונות.

הכשרה מקצועית נגישה - מה לעשות?

להסיר מכשולים ולבצע התאמות נגישות בכל המרכיבים והשלבים של תוכנית ההכשרה.

1. מדיניות ונהלים:

- א. שינוי מדיניות וקביעת דרישות נגישות לתכנון וביצוע של תהליך הנגשה הדרגתי בקורסי ההכשרה מקצועית קיימים.
- ב. הכנת הנחיות, תוכניות ודרישות נגישות לקורסים חדשים, במטרה להגיע לכך שתוך פרק זמן סביר לא ייפתחו קורסים חדשים שאינם נגישים.
- ג. היערכות, התארגנות וחלוקת האחריות והתפקידים בין היחידות האחראיות השונות באופן שיבטיח השגת נגישות רציפה: אמצעי הגעה (תחבורה ציבורית ו/או הסעות), חניה מותאמת (חניית נכים וכו'), נגישות מהחניה ו/או הורדת נוסעים עד למקום הלימוד ונגישות במקום הלימוד, הוראה נגישה, ובחינות נגישות. כדי להבטיח ביצוע יעיל של נגישות רציפה נדרשים אחריות משותפת ושיתוף פעולה (כולל חפיפה חלקית בתפקידים) בין כל הצוותים

3. תוכניות הלימודים -

שלב התכנון

- כדי להבטיח סטנדרטים של למידה ונגישות חשוב שתוכניות הלימודים יכללו את:
- מבנה התוכנית ודרישותיה.
 - נהלים וקריטריונים לתנאי קבלה (עבור מועמדים עם או ללא מוגבלות).
 - עקרונות לאסטרטגיות ושיטות הוראה, למידה והיבחנות.
 - עקרונות וקריטריונים לביצוע התאמות נגישות כלליות ואינדיבידואליות.

בתכנון והתאמה של תוכניות הלימודים נדרש:

- א. לנתח את תוכניות הלימודים הקיימות ולהבחין בין דרישות מהותיות והכרחיות לבין דרישות הניתנות להגמשה או לשינוי, כבסיס לתכנון מחדש של תוכניות קיימות ומבלי לפגוע במטרות, ברמת הלימודים או באיכות של הקורס.
- ב. מומלץ לבנות, ככל האפשר, תוכניות לימודים מודולריות שיאפשרו ניידות בין קורסי הכשרה בנושאים או תחומים שונים. באופן כזה תלמידים שייסימו חלק מקורס הכשרה במקצוע מסוים יוכלו לעבור למקצוע אחר ולקבל קרדיט על חלקים שכבר למדו. תלמיד עם מוגבלות הלומד בקורס ונתקל עקב המוגבלות במכשולים שלא ניתן לגשר עליהם יוכל לשנות את מסלול לימודיו. לעתים קשה יותר ליישם מודולריות וגמישות בתוכניות לימודים בהכשרה מקצועית מאשר בתוכניות לימודים בהשכלה אקדמית, אך חשוב ליישם אפשרויות כאלה, ככל האפשר, גם במסגרות ההכשרה המקצועית.

4. הוראה - תכנון מראש וביצוע

הוראה נגישה מחייבת תכנון מראש וביצוע של התאמות באסטרטגיות ושיטות הוראה, בשימוש באמצעים להוראה, בשימוש בפורמטים חלופיים ובאמצעי עזר (באופן קבוע או בהתאם לצורך).
דוגמאות:

א. התאמת מקום הישיבה:

- גישה ושטח פנוי לישיבה בחדר הלימוד (כיתה, סדנה, מעבדה וכו') עבור תלמיד בכיסא גלגלים.
- גישה וכיסא מותאם לישיבה עבור תלמיד עם מוגבלות בהליכה.

- מקום ישיבה קרוב לתלמיד עם ליקויי ראייה כדי שיוכל לראות את הכתוב על הלוח או המצגת.
 - מקום ישיבה קרוב לתלמיד עיוור כדי שיוכל לשמוע היטב את הנאמר בהרצאה או הדרכה.
 - מקום ישיבה קרוב לתלמיד עם ליקויי שמיעה או חירש כדי שיוכל לראות היטב את פני הדובר לצורך קריאת שפתיים (בתאורה טובה) או את המתורגמן לשפת סימנים (אם ישנו).
 - מקום ישיבה שקט וקרוב לתלמיד עם ליקויי למידה המתקשה בריכוז.
 - מקום ישיבה מותאם לתלמיד עם מוגבלות נפשית (שקט, קרוב לדלת) בהתאם לצורך.
- ב. התאמת אופן ההוראה:**
- הוראה במגוון אמצעים חזותיים ושמיעתיים כך שתלמידים המתקשים בשמיעה יוכלו להיעזר במידע חזותי ותלמידים המתקשים בראייה יוכלו להיעזר במידע שמיעתי.
 - דיבור כשפני המרצה או המדריך ושפתיו נראים היטב על ידי התלמידים (מקום מואר היטב, שפם, זקן או כף יד אינם מסתירים את פיו של הדובר) כדי לאפשר קריאת שפתיים על ידי תלמידים עם ליקויי שמיעה או חרשים.
- ג. התאמה ושימוש מושכל באמצעי ועזרי הוראה:**
- מצגות ושקפים בכתב גדול וברור, ובצבעים ניגודיים. הקראה או תיאור קולי של מידע המוצג באופן חזותי.
 - בהצגת חומרי לימוד אין לבסס את כל המידע על שימוש בצבעים (חשוב במיוחד עבור תלמידים עם עיוורון צבעים).

ד. שימוש באמצעי עזר:

- חומרי לימוד בפורמטים חלופיים (גופנים גדולים, צבעים ניגודיים, הקלטה או הקראה, כתב ברייל) בהתאם לצורך.
 - שימוש באמצעי הגברה כגון לולאת השראה בהתאם לצורך.
- הדרישות הכלליות של תוכנית הלימודים. התכנים. פירוט נתוני הנגישות, עבור אנשים עם מוגבלויות שונות, אל המקומות ובמקומות בהם מתקיימים הלימודים. אופן ההוראה והלמידה. מה יידרש מהתלמידים לבצע במהלך הקורס. אופן הביצוע של בחינות, משימות ומטלות. האפשרות להתאמת אמצעי עזר והתאמות אישיות בהתאם לצורך.

ב. קריטריונים לקבלה

- מדובר כאן בסוגיה מורכבת שיש לדון בה ולקבל החלטות. הדברים הנאמרים בסעיף זה משקפים את הידע והאמונה המקצועיים שלי.
- אין להתנות קבלת תלמיד לקורס הכשרה מקצועית לפי בחירתו, רצונו ויכולותיו, בהשערות לגבי סיכוייו לעסוק במקצוע לאחר שישלים בהצלחה את לימודיו בקורס. קריטריון זה עשוי להיות שנוי במחלוקת, אך הוא חשוב במיוחד עבור תלמידים עם מוגבלות שועדת קבלה עשויה לדחות את בקשתם ללמוד בקורס מתוך השיקול שעקב מוגבלותם, ולמרות הצלחתם בלימודים, לא יתקבלו בעתיד לעבודה במקצוע שרכשו.
- להכשרה מקצועית יש ערך מוסף שאינו קשור ישירות לרכישת המקצוע המסוים. בעוד שתחומי לימוד שונים במסגרות אקדמיות אינם נחשבים מראש כקובעים את תחום התעסוקה של התלמיד, בהכשרה מקצועית מקובל להתייחס לעבודה במקצוע הנלמד כמטרה המיידית והעיקרית של הלימודים. גם אם קורסי הכשרה מקצועית מנותבים לעבודה עתידית במקצוע הנלמד, אין הכרח שתלמיד עם או ללא מוגבלות, שסיים בהצלחה קורס בתחום מסוים יעסוק במקצוע זה בעתיד. לעומת זאת, ייתכן מאד שהידע התיאורטי והמעשי שרכש ישרת אותו בתחומי תעסוקה אחרים ולא צפויים מראש.
- קבלה או אי קבלה של תלמיד עם מוגבלות ללימודים בקורס להכשרה מקצועית מתוך שיקול המבוסס על השערות לגבי הסיכוי או היעדר הסיכוי להעסקתו בעתיד בתחום הנלמד עקב מוגבלותו, אינה מוצדקת ואינה שוויונית. שיקול זה בודאי שאינו מוצדק כאשר תלמיד מממן את לימודיו באופן פרטי.

5. היבחנות - תכנון מראש וביצוע

- מגוון שיטות לביצוע בחינות ומטלות כדי לאפשר לתלמידים עם יכולות שונות לבטא את הידע, המיומנות והפוטנציאל.
- התאמת המקום.
- התאמת האמצעים (כולל פורמטים חלופיים ואמצעי עזר בהתאם לצורך).
- התאמת הזמן (משך זמן הבחינה, מועד הגשת מטלה וכדומה).

6. הרשמה וקבלה

א. מידע למועמדים (ולועדות קבלה)

עבור מועמד עם מוגבלות חשוב במיוחד לקבל מראש, לפני ההרשמה, מידע מפורט על הקורס, כדי שיוכל להעריך באופן מציאותי את יכולתו להשתתף ולהצליח בלימודים ובמסגרת תעסוקה במקצוע בעתיד. יש לוודא שהאמצעים והפורמטים לקבלת המידע נגישים למועמדים עם סוגים שונים של מוגבלות. במידע למועמדים יש לפרט את:

הכשרה מקצועית נגישה - היערכות משרד התעשייה המסחר והתעסוקה (תמ"ת)

שירותי הכשרה מקצועית המחויבים בהנגשה על פי חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות כוללים: קורסים ו/או בחינות המבוצעים בהתאם לתוכנית לימודים ו/או תוכנית בחינה מאושרת של משרד התמ"ת; וכן לימודים לתואר הנדסאי או טכנאי מוסמך ולימודי מכינה טכנולוגית המבוצעים בהתאם לתוכנית לימודים ו/או תוכנית בחינה מאושרת של המכון הממשלתי להכשרה בטכנולוגיה ובמדע (מה"ט).

האגף הבכיר להכשרה ולפיתוח כוח-אדם, תחום פדגוגיה במשרד התמ"ת, התחיל בסוף שנת 2007 להיערך להנגשת ההכשרה המקצועית ולשילוב

השיקולים עשויים להיות שונים כאשר המדינה או גוף ציבורי מממנים או תומכים בלימודים והמטרה היא חד-משמעית מימון הלימודים לצורך תעסוקה במקצוע הנלמד. עם זאת, חשוב לזכור שהחברה הישראלית נמצאת בתחילתו של תהליך שינוי ביחסה לאנשים עם מוגבלות. עדיין לא ניתן להעריך את ההשלכות של הכשרה מקצועית בהתאם לבחירה, העדפה ויכולת של מועמדים עם מוגבלות ואת ההזדמנויות שייפתחו בפניהם לביטוי מרבי של כישוריהם בין במקצוע שירכשו ובין בתחומים אחרים. כדי לקדם את השילוב של אנשים עם מוגבלות בתעסוקה ובחברה מומלץ לבחון כל מקרה לגופו ולגלות פתיחות וגמישות.

- בתחומים מקצועיים רבים מתקיימים קורסי הכשרה במספר שלבים. אין לקשור קבלת תלמיד לשלב א' של תחום הכשרה מקצועית בשיקולים לגבי יכולתו/ה להשלים בעתיד את השלבים הבאים (חשוב, כמובן, ליידע את המועמד כאשר צפוי שלא יוכל להתקדם לחלק או כל השלבים הבאים). גם בהשכלה אקדמית לא מתנים את קבלתו של תלמיד ללימודי התואר הראשון בשיקולים והשערות לגבי יכולתו להשלים את לימודי התואר השני והשלישי בתחום.

7. תמיכה

מומלץ להקים מרכז תמיכה לתלמידים עם מוגבלות ובו אנשי מקצוע מומחים להתאמות נגישות לכל סוגי המוגבלות.

התפקידים המרכזיים של מרכז התמיכה יהיו:

א. הנחיה וליווי לתלמידים עם מוגבלות במהלך הלימודים בהתאם לצורך.

ב. ייעוץ למועמדים עם מוגבלות.

ג. ייעוץ וחוות דעת מקצועית של מומחי מרכז התמיכה לוועדת הקבלה בעניין התאמות עבור מועמדים/תלמידים בהתאם לסוג המוגבלות, כולל התאמות אישיות לתלמיד.

ד. ייעוץ שוטף על ידי מומחים לסגלי ההוראה והצוותים הקשורים בהפעלת קורסי ההכשרה המקצועית.

ה. בנוסף, מומלץ לרכז במרכז התמיכה המרכזי ו/או במרכזי תמיכה אזוריים מכשור ואמצעי עזר להוראה וללמידה שיינתנו בהשאלה בהתאם לצורך לגופים או מוסדות בהם מתבצעת הכשרה מקצועית.

של תלמידים עם מוגבלות בקורסי הכשרה קיימים וחדשים. במסגרת היערכות נכתבו ערכות הדרכה לסגלי ההוראה, הבחינות וועדות הקבלה (על ידי ד"ר גבריאלה עילם וד"ר אבי רמות). העריכה הסופית של ערכות אלה תבצע לאחר בחינת הדרכים ליישום ההנגשה ובהתאם להחלטות שיתקבלו. כמו כן הוכנו חומרי רקע והנחיות עקרוניות לכותבי תוכניות לימודים (על ידי ד"ר גבריאלה עילם).

בנוסף לעקרונות ולהנחיות שהוצגו לעיל, היערכות להנגשת ההכשרה המקצועית מחייבת:

1. ניתוח מעמיק של תחומי ההכשרה המקצועית כבסיס לתהליך ההתאמה/הנגשה של תוכניות הלימודים.

התאמות שיאפשרו למירב המועמדים עם מוגבלות להשתלב בלימודים, ככל האפשר לפי בחירתם.

6. קביעת מדיניות ונהלים לגבי האחריות להחלטה האם לקבל מועמד עם מוגבלות ללימודי הכשרה מקצועית לפי בחירתו ובקשתו, מי אחראי ומהי מידת האחריות המוטלת על התלמיד, על ועדת הקבלה.

אין ספק שהכשרה מקצועית היא אחד הגורמים הקריטיים בהשתלבות בחברה. האפשרות לרכישת מקצוע תפתח בפני יותר ויותר אנשים עם מוגבלות הזדמנויות ואפשרויות להשתלב במעגל העבודה, לתרום את מיטב כישוריהם ויכולותיהם לחברה ולמדינה, לשפר את איכות חייהם ומצבם הכלכלי, לשפר את הדימוי העצמי ולהשתתף בעשייה החברתית והתרבותית. זוהי המטרה העיקרית בהיערכות ובביצוע הנגשת ההכשרה המקצועית.

2. יצירת מסגרת שתאפשר הכשרה, הטמעה ופיקוח על ביצוע ההתאמות במגוון הרחב של קורסי הכשרה מקצועית הניתנים על ידי גופים חיצוניים בהם מתקיימים לימודי הכשרה מקצועית ו/או בחינות באישור משרד התמ"ת ובפיקוחו.

3. התאמה של חלוקת התפקידים והאחריות בין היחידות השונות (מקום הלימוד, תוכנית הלימודים, הכשרת המורים, ביצוע הבחינות) כדי להבטיח נגישות רציפה לתלמידים עם סוגים שונים של מוגבלות.

4. היערכות להדרכת המורים והצוותים במקומות הלימוד השונים הפזורים בכל רחבי הארץ.

5. היערכות לשילוב של אנשי מקצוע מיומנים בוועדות הקבלה לצורך ייעוץ בהתאמות אישיות ובהתאמת אמצעי עזר עבור תלמידים עם מוגבלות, כדי לאפשר קביעה, תכנון וביצוע של

מבחר מקורות

- נגישות ההשכלה העל-תיכונית לאנשים עם מוגבלות שאינה פיזית, מוגש לוועדת החינוך, התרבות והספורט, הכנסת, מרכז המחקר והמידע, 2006
- ANU Staff Disability Information Guide. The Australian National University, Disability Services Center (DSC), 2008
<http://www.anu.edu.au/disabilities/>
- Burgstahler, S. E. and Cory, R. C. (eds.), Universal Design in Higher Education, Harvard Education Press. Cambridge, Mass., 2008
- Doyle, C, and Robson, K., Accessible Curricula. Good Practice for All. University of Wales, Cardiff (UWIC), 2002
- Engaging Differences. A collaborative project. The University of Kentucky, KCTCS, 2007
- Faculty Resource Guide. Teaching Students with Disabilities. York University, 2005
<http://www.yorku.ca/>
- Inclusive Practice is Good Practice, University of Tasmania, Australia, 1999
- Teachability. Creating an Accessible Curriculum for Students with Disabilities, Scottish Higher Education Founding Council, University of Strathclyde, 2000